

Pilgrim og protestant – vandring med hjerne og hjerte

For det katolske flertal af pilgrimme på Camino de Santiago er pilgrimsvandringen sikkert ganske uproblematisk: for enden af vejen ligger de hellige knogler af apostelen Jakob, og det er en givet sag, at en vandring dertil er et gode, der bringer én nærmere frelsen.

Anderledes med os protestanter, som i stigende omfang vandrer ad de katolske pilgrimsveje til Santiago. Vi tror hverken på relikviers kraft eller på, at man gennem at vandre kan gøre sig fortjent til noget som helst i Guds øjne.

Af Henrik Friediger

Spørgsmålene er derfor mange, når man som protestant alligevel – ofte gang på gang – vandrer til Santiago. Hvad er det, der alligevel drager? Er man ved at nærme sig den katolicisme, som vores forfædre fik gjort så grundigt op med for snart 500 år siden? Er man ved at give efter for længslen efter de tegn på Gud, som dyrkelsen af relikvier kan betragtes som? Og endnu mere problematisk: er man ved at overgive sig til nogle kræfter – åndelige og materielle – som man i den tilstand af åbenhed og derfor også sårbarhed som pilgrim er udsat for?

Mit eget udgangspunkt er, at jeg har mærket denne draging mod ”det katolske”, og at jeg har måttet søge dybere ind i mit protestantiske fundament for at modstå denne ”fristelse”, der jo ville stille en magtfuld kirke med alle dens ritualer og helgener og Maria-dyrkelse ind mellem mig og Gud. Ofte har jeg takket min Gud for Luther, der fik genoprettet den direkte adgang mellem det enkelte mennesker og Gud, som den katolske kirke ganske grundigt havde sat sig på – i middelalderen i grotesk form i en systemiseret afladshandel – i dag givet i mere moderat form. På en lille flyer med et billede af Jesu mor Maria stående på syndens slange på den ene side, kan man på den anden side læse en bøn, hvor Maria opfordres til at bruge sin indflydelse som moder overfor Jesus for at formå denne til at gå til Faderen og gå i forbøn for den bedendes frelse. Sikke en omvej – og sikke en frihed vi har fået som protestanter!

Opfindelsen af Jakobs grav

Når man går til Santiago de Compostela går man efter sigende på Jakobs vej. Men påstanden om, at det rent faktisk er de jordiske rester af Jesu discipel Jakob Zebedæussøn, bygger på en løgn. Det er det ikke!

Det påståede ”fund” af Jakobs grav i Galicien i 820’erne er et påfund, ikke en opdagelse, men en opfindelse. Der er tale om en politisk, militærstrategisk funderet konstruktion foretaget af kirke- og kongemagten i den hensigt, at styrke de stadig kristne Nordspanske områder i årene efter den muslimske invasion. Apostlen Jakob er blevet inddraget i et spil om politisk og religiøs magt over der iberiske halvø.

Der er intet, der tyder på at den faktiske Jakob Zebedæussøn i sin levetid har været i Spanien – eller Hispania, som den romerske provins på det tidspunkt kaldtes. Ifølge Apostlenes Gerninger blev han halshugget i Jerusalem, velsagtens i midten af 40-tallet. Hvad han lavede mellem Jesu og sin egen død vides intet om. I nogle græske tekster fra det fjerde århundrede udfoldes der for første gang overvejelser over hvor de forskellige apostle mon har udøvet missionsvirksomhed. Jakob knyttes her til Jerusalem og Judæa.

Mellem det femte og tiende århundrede udviklede sig i kirken en stigende interesse for Jesu disciple, apostle og senere helgener. Dyrkelsen af disse skikkelser blev intensiveret og de enkelte apostle knyttet til steder, hvor deres jordiske rester blev anset for at hvile. Hvile og hvile – ofte blev ligene splittet ad i smådele, der blev spredt til flere forskellige steder, der således fik del i den kraft, som man mente udgik fra knoglerne. Det var i middelalderen en kostbar handelsvare.

Det er i den sammenhæng, man skal se tilknytningen mellem Spanien og Jakob Zebedæussøn – nu Sankt Jakob eller på spansk Santiago. Den endelige fordeling af apostlene sker i et dokument på latin fra det femte århundrede. Her nævnes det, at Jakob er stedt til hvile i en by eller en borg, Arca Marmarica, i det nordlige Afrika, og på den måde præsenteres ideen om, at han ikke - i modsætning til de andre apostle - er begravet, hvor han døde.

Santiago er altså endnu ikke knyttet til Spanien. Der er heller ikke i kirkelige skrifter forfattet i Spanien – eller andre steder for den sags skyld - indtil det syvende århundrede nogen antydning af en sådan tilknytning.

Et andet forhold, der må tages i betragtning er, at katolicismen ikke stod stærkt i Spanien i disse år. Den herskende variant af kristendommen synes at være den såkaldte arianisme, der ikke tror på Jesu guddommelige natur. Først da Visigoterne havde besejret Vandalerne og de andre folk, der havde oversvømmet Hispania efter romerrigets fald, fik man lidt styr på sagerne, idet den katolske tro blev accepteret på et koncil i Toledo 589. Først derefter kunne der være tale om, at Spanien skulle have sin egen apostelhelgen.

En indviklet proces, der tog nogle århundreder og bl.a. indeholdt overvejelser over, om mon ikke denne ”Arca Marmarica” skulle ligge på den Iberiske halvø, blev afsluttet, da fjenden helt bogstaveligt stod for døren. Den herlige helt Pelayo havde stoppet muslimernes fremmarch ved bjergpasset Covadonga i 722 og skabt baggrund for at Asturiens kongerige kunne brede sig mod vest til Galicien og mod øst til Cantabrien og dermed danne et kristent rige, der kunne tage kampen mod muslimerne op. Skulle kristenheden overleve på halvøen, skulle alle gode kræfter samles og her var der brug for en kraftfuld apostelhelgen, én som Santiago, der da også kort tid herefter blev knyttet til Spanien. I begyndelsen af 800-tallet blev fundet af Santiagos grav herefter konstrueret – og allerede i 844 viste han sig den 23. maj for første gang på sin hvide hest i slaget ved Clavijo, hvor han hjalp de kristne styrker med at besejre den muslimske hær. Santiago Matamoros, Sankt Jakob Muslimdræberen var skabt. Historisk set har der ikke stået noget slag ved Clavijo – det er endnu en ”opfindelse”.

En anden hensigt med opfindelsen af Jakobs grav var, at skabe et valfartsmål. De nordlige, bjergrige dele af den Iberiske halvø var tyndt befolket. For at skabe et befolkningsmæssigt pres på muslimerne i syd, var der brug for, at flere mennesker bosatte sig i området, dyrkede jorden og drev handel. Dertil skulle strømmen af pilgrimme til graven i Santiago de Compostela hjælpe. Dette gav så Santiago en yderligere inkarnation: pilgrimmens.

Santiago har udspillet sin rolle

Efter den endelige kristne erobring af den Iberiske halvø i 1492 er der ikke længere den store politiske brug for Santiago og pilgrimsstrømmen. Mange ting sker på én gang: Amerika opdages og erobres i den næste årtier. Santiago tager med over Atlanten og bliver erobrernes kraftfulde helgen, Matamoro bliver forvandlet til Mataindigenos eller Mataindios – indianerdræberen.

Det katolske kongepar, der samler det kristne Spanien opretter sammen med kirken den spanske inkquisition, der i århundrederne derefter får det spanske folk rettet ind under den katolske kirkes lære efter århundreder med ariansk kætteri og efterfølgende såkaldt adoptionisme, hvor der under det arabiske herredømme skete en tilnærmelse mellem den muslimske og den kristne tro, der igen stillede spørgsmålstejn ved Jesu guddommelighed. Reformationen brød ud i Nordeuropa, hvorfor pilgrimme derfra ikke længere var velkomne – tyske pilgrimme blev af inkquisitionen udspurgt om deres trosforestillinger, hvilket kølnede pilgrimsinteressen derfra ganske betydeligt. Den spanske inkquisition havde vist også deres særlige, ubehageligt pinlige måde at udspørge på.

Og ikke mindst brød religionskrigene ud. Santiago de Compostela blev truet af englænderne, så i 1589 blev Santiagos relikvier gemt af vejen. Og det blev i århundrederne efter glemt, hvor de var blevet gemt hen. Byen, kirken og pilgrimsvejene forfalder.

Først i slutningen af det nittende århundrede kommer der en fornyet interesse for en genopvækkelse og man begynder at lede efter de forsvundne relikvier. Til alt held finder man dem hurtigt. Ganske vist ikke de opdeltede – og sikkert i kunstfærdigt udformede skrin nedlagte – knogler, men i form af tre grave. En gruppe ærværdige doktorer fra det stedlige universitet undersøger fundet og finder ud af, at knoglerne er meget gamle, om end af forskellige alder. De kan dog sammenlignes med andre fund af oldgamle keltiske knogler, hvoraf man konkluderer, at det ikke forekommer uovervejende at tro, at der er tale om Jakobs og to af hans disciples knogler. Det accepterer paven som et faktum, og man er parat til at modtage pilgrimme igen.

- men får en renæssance

Det går dog i begyndelsen ganske langsomt. Først i det sidste tiår af det tyvende århundrede kommer der efter en gigantisk markedsføring gang i vandringerne igen. Et par tal kan illustrere det: i 1992 fik 9.764 pilgrimme det bevis "Compostela", der opnås når man har gået de sidste 100 km eller cyklet de sidste 200 med et erklæret religiøst formål. I det første af de markedsførte hellige år 1993 var tallet oppe på 99.436 – altså mere end en tidobling - og i det foreløbigt sidste 2004 var det 179.932.

Hvorfor nu det? Min analyse siger mig, at den katolske kirke står med et massivt imageproblem i Spanien efter at have støttet det fascistiske francoregime fra borgerkrigens første dag til diktatorens sidste suk. Brede dele af befolkningen vender kirken ryggen. Markedsføringen af Camino de Santiago med dens blanding af historie, kultur, idræt og religion er et led i kirkens forsøg på at genvinde sin betydning i samfundet, ideelt set for at redde de fortabte sjæle for kristenheden. Ikke mindst unge spaniere er målgruppe for indsatsen. Vi er så at sige tilbage til udgangspunktet for opfindelsen og etableringen af dyrkelsen af Santiago.

Den Santiago, som vi vandrer mod, er altså en konstruktion, skabt af den katolske kirke og udnyttet til formål, som man forholdsvis let kan gennemskue og forholde sig til.

Som kristen af protestantisk observans, kan man naturligvis sige som Asterix siger om romerne: ”De er skøre, de katolikker”, og begive sig uanfægtet og nydende ud på pilgrimsvejene. Det er dejligt at vandre og kombinationen af de kropslige udfordringer og de møder med mennesker og kultur, som man ligefrem bader i på caminoen, er vel også grund nok til at vandre på den.

Jakobs vej – med og uden knogler

Men der er – naturligvis – mere på spil. Selvom Jakob ikke ligefrem har lagt knogler til, er det på forunderlig vis alligevel hans vej. Man slipper ikke sådan uden videre uden om ham. Han er der så at sige hele tiden i mødet med vejen. Historisk er han så knyttet til vejens historie, at man bliver nødt til at konfrontere sig med ham. Ellers kommer han til én bagfra, som en tyv om natten.

Alene det at vandre mod et mål dag efter dag, anstrenge kroppen til det yderste skaber i den enkelte pilgrim en sprødhed, en åbenhed, der gør én modtagelig for de indtryk, man får gennem mødet med landskabet, byerne, kirkerne, kunsten, de religiøse symboler og ikke mindst med de andre pilgrimme, der ofte er søgende mennesker, med hvem man indgår i et fællesskab, hvor dagliglivets beskyttende skranker af social status og personlig integritet er nedbrudt. Man er fælles på vejen, på sovesalene, deler fælles vilkår for en stund, der opleves som sindbilledet af et helt liv.

Ind i denne tilstand af åbenhed vandrer Santiago.

Jakobsfiguren kan forstås som bestående af tre aspekter: Jesu discipel Jakob Zebedæussøn, Santiago Matamoros og Santiago pilgrimmen.

Som discipel var han én af de første og fremmeste. Stod tæt på Jesus og var med i den allerinderste kreds. Jeg forestiller mig, at han har fungeret som en slags bodyguard. Jesus kalder Jakob og hans bror for Tordensønnerne. Ambitiøs har han også været. Sammen med sin bror sendte han sin mor hen til Jesus for at sikre sig en plads til højboards i himmelen ved Jesu side – måske ikke en speciel modig handling. (I en anden version gik de selv hen til Jesus og spurgte). Det blev naturligvis ikke godt modtaget. De fik svaret, at den, der vil være stor, skal være tjener, og den, der vil være den første, skal være træl.

Så af ham kan man lære ydmyghed – og om hvor svært det er at følge Jesu ord, selvom man, som Jakob, har været helt tæt på.

Muslimdræberen er sværere – eller rettere: ubehageligere - at få hold på. Man kan naturligvis altid diskutere, om hvem, der har retten til magten over jorden. På den Iberiske halvø er det en kompliceret affære, da den har været okkuperet af skiftende etniske og religiøse folk og grupper, så langt tilbage historien rækker. Der er ingen ”kristen” fortrinsret til området. Derfor er der megen tro på egen ret og megen maskulin styrke i dette aspekt. Og samtidig en voldsomhed og (selv)retfærdighed, som det kan være svært at komme overens med. For hvis slag er det han kæmper? Findes der retfærdige krige? Og i bekræftende fald: hvad gør dem retfærdige? Og tænker man på den gode Santiagos videre dræberfærd, der går ud over de indfødte i de nyopdagede lande langt mod vest, forsvinder enhver snak om ret færd.

Santiago Matamoro er den kristne ridder i blind og selvsikker kamp for kristenheden. Troen på troen ved sværdet, på kirkens ret til sværdet og krigen for sine egne interesser. Uden tøven.

Det er naturligvis et væsentligt aspekt af kristendommens historie og den hvide mands fremfærd overfor mennesker i alle andre dele af vores klode. Ikke den mest sympatiske, måske. Men ikke desto mindre et så væsentligt aspekt, at det ikke kan tænkes bort. Heller ikke af protestanter. Her står den katolske kirke ikke alene med blodige hænder.

Santiago Matamoro kan være en inspiration til at søge efter svaret om, hvad kristen retfærd vil sige.

Pilgrimmen Jakob er måske det aspekt, der er lettest at tage til sit hjerte, når man vandrer på caminoen. Det enkle liv med masser af tid til at søge indad, udad og opad er en lise for sjælen. Og selvom man ikke som protestant tror, at man kan gøre sig fortjent i forhold til Gud, er der jo ikke noget i vejen med at øve sig i at blive et bedre menneske, et mere omsorgsfuldt, venligt, ja, ligefrem et kærligt menneske.

Men Camino de Santiago er ikke bare noget vi leger. Det er et kraftfuldt sted. Fyldt af stærke interessers kamp om sjælene. Så det gælder om at holde hovedet koldt og hjertet varmt – også og måske ikke mindst dér.

Litteratur

Julio Valdeón Barunque: La Reconquista – el concepto de España: unidad y diversidad, Espasa, Madrid 2006

Ofelia Rey Castelao: Los Mitos del Apóstol Santiago, Nigratrea, Santiago 2006, en bog der indgår i la Biblioteca Científica Compostelana den Consorcio de Santiago

Francisco Márquez Villanueva: Santiago: trayectoria de un mito, Edicions Bellaterra, Barcelona 2004

